

Beredningen för folkhälsa och demokrati i Södra Lapplands rapport till fullmäktige 2022

Innehåll

1. Sammanfattning av beredningens analys.....	3
2. Beskrivning av det riktade uppdraget och beredningens arbete 2022.....	5
2.1 Kort om beredningarna.....	5
2.2 Riktat uppdrag för 2022.....	6
2.3 Metod – hur gick beredningen till väga?.....	6
3. Redovisning av uppdraget.....	8
3.1 Pandemins påverkan på invånarna.....	8
3.2 Övriga synpunkter från dialogerna.....	13
4. Beredningens analys.....	13
Bilaga 1 – Kunskapsunderlag.....	15
Pandemins påverkan på folkhälsan – det här såg vi hösten 2021.....	15
Barn och ungas röster om pandemin.....	17
Pandemins påverkan på våra förvaltningar.....	17
Social problematik och utsatthet under pandemin – ett nedslag i länet.....	18
Bilaga 2 – Förteckning av genomförda dialoger.....	20
Bilaga 3 – Enkäten.....	21

1. Sammanfattning av beredningens analys

De tre beredningarna för folkhälsa och demokrati i Region Västerbotten fick för 2022 ett riktat uppdrag av fullmäktige. Uppdraget vara att undersöka hur pandemin hade påverkat invånarna. Det här är redovisningen från beredningen i Södra Lapplands uppdrag.

Beredningen har tillsammans med övriga beredningar inhämtat kunskap om pandemins påverkan och fört dialoger med medborgare och andra aktörer som verkar i regionen. Beredningen kan efter genomförda aktiviteter presentera ett antal behov, rekommendationer och frågeställningar som framkommit i dialogerna.

Det här kan regionen göra bättre

Digitaliseringen är ett verktyg för demokratiutveckling. Den digitala utvecklingen har möjliggjort för alla i hela länet att ta del av kompetensutveckling som är viktigt ur ett demokratiperspektiv då möjligheter till kompetensutveckling varit mer likvärdigt över länet. Detta bör regionen ta med sig in i framtiden.

Vården borde ha haft **bättre förberedelser** för att hantera ett större pandemiutbrott i termer av skyddsutrustning och material. Även när det gäller digitala möjligheter tyckte några att regionen hade kunnat vara mer förberedd eftersom behovet av digital vård och utökade digitala kontakter fanns redan innan pandemin.

Det här upplever medborgarna i Södra Lappland varit bra

När invånare tillfrågas kring regionens roll i pandemin så är det den frågeställning som genererat minst synpunkter. Bilden som framkommer är en **stabil och fungerande sjukvård**, även i en mycket speciell situation som pandemin.

Vi kan också skönja ur dialogsamtal och enkätsvar att människor i Södra Lappland verkar ha klarat sig relativt bra. Människor är lösningsfokuserade och **vana vid att klara sig själva**. I små samhällen ställer man upp för varandra i en kris då nätverket mellan befolkningen redan finns.

Gleshet och ett visst mått av isolering finns redan och man hjälps åt för att motivera varandra och möta nya omständigheter. I Södra Lappland finns också färre stora arbetsplatser vilket kan ha gjort påverkan på arbetsförhållanden mindre.

Att slippa resa har gett flera mervärden.

Demokrati

Vi ser att invånare vill vara delaktiga på olika sätt. Många uttrycker hur positivt och viktigt det var att de får möjlighet att tycka till om nära vård. Beredningen har under alla tre år sett ett otroligt engagemang från invånare och en vilja att dela med sig av erfarenheter och idéer.

Noteras bör dock att sedan förra årets uppdrag har den stora utmaningen varit att nå män. Hela 70 procent av de som svarade på enkäten var kvinnor trots riktade insatser. Likaså var andelen under 30 år som svarade relativt liten. Här består fortsatt utvecklingspotential i att nå vissa grupper.

Beredningen har i tidigare rapporter redovisat den upplevda underordning som medborgarna ger uttryck för. Denna rapport vill lyfta att det kan finnas en dubbel underordning som gör att kvinnor är mer intresserade av att svara när någon frågar vad de tycker. Inlandsbor kan vara mer intresserade av att svara när någon äntligen frågar om deras upplevelser och åsikter. De vill kunna påverka. Män kan vara mer vana att bli lyssnade till. Det kanske inte behöver vara jämställd representation som är målet.

När människor upplever att det funnits politiker som velat veta vad de tycker, ta del av deras synpunkter och varit tillgängliga och öppna för en dialog ger det mersmak för människor att engagera sig. Regionen behöver fundera över detta och eventuellt skapa arenor för dialog.

Det är en viktig demokratifråga där människor i Södra Lappland upplever en brist på möjligheter till delaktighet. Tilltron till samhällskontraktet brister, deltagande i demokratiska val är lägre i Södra Lappland. Den lokala representationen är alltså viktig i små samhällen där personlig kännedom är viktig.

Det bör tas på största allvar om människor upplever att de ej är prioriterade som samhällsmedborgare. Oavsett vad ansvariga vid regionen redovisar i uppdrag och ansvar så måste upplevelsen tas på allvar. Samhällskontraktet är inte självklart och förändras över tid. Hur kommer framtidens västerbottningar att se på samhällets ansvar kontra individens? Och kommer det att se olika ut för Södra Lapplands del?

Den digitala utvecklingen är ett verktyg för ökad medborgardialog som är en möjlighet för regionen att utveckla medborgarnas delaktighet. En mer öppen kommunikation från politiken, lättillgängliga och lättlästa handlingar är även det en möjlighet för medborgare att på ett enkelt sätt kunna vara delaktiga.

Detta är viktigt att fortsätta utveckla i kommande beredningars arbete. Beredningarna bör utreda åtgärder mot upplevd underordning och för ökad delaktighet.

Beredningens i Södra Lappland presenterar därmed sin önskelista utifrån 2022 års uppdrag:

Önskelista

- ✓ Planera för att möta kriser utifrån behov.
- ✓ Åtgärder bör styras av lokal relevans snarare än övergripande regionala åtgärder.
- ✓ Utveckla forum där medborgare kan träffas digitalt, tex digitala väntrum på familjecentralen.
- ✓ Ungdomsmottagningar bör få i uppdrag att nå ut till unga samer.
- ✓ Sociala medier bör nyttjas av myndigheter och organisationer som verktyg för att nå ut till olika grupper.
- ✓ Större ansvarstagande ur ett hållbarhetsperspektiv genom prioritering av digitala möten före fysiska träffar.
- ✓ Aktivt arbeta för fler hemvändare genom att nyttja Västerbottens fördelar och skapa attraktiva arbetsförhållanden.
- ✓ Fortsätta arbeta för minskad smittspridning genom användandet av skyddsutrustning.
- ✓ Kommande beredningar bör ha hela regionen i fokus
- ✓ Representation från regionen efterfrågas i de kommunala folkhälsoråden

2. Beskrivning av det riktade uppdraget och beredningens arbete 2022

2.1 Kort om beredningarna

Fullmäktigeberedningarna för folkhälsa och demokrati har i uppgift att arbeta med tematiska uppdrag fastställda i regionplanen. Uppdragen redovisas årligen till fullmäktige i en rapport. I rapporten finns även möjlighet att redovisa övriga behov som beredningarna uppmärksammar inom ramen för folkhälsa och demokrati.

Fullmäktigeberedningarna ska verka för att medborgarna ska känna förtroende och tillit för den representativa demokratin. Det innebär att regionens invånare ska

beredas goda förutsättningar till dialog med den politiska organisationen och dess förtroendevalda för att kunna bidra till och påverka det regionala beslutsfattandet.

Beredningarna ska vidare samverka och föra dialog med kommuner, samhällsorgan, frivilligorganisationer och andra intressenter som är eller kan vara verksamma inom folkhälsoområdet. Detta i syfte att dels få ett bättre underlag för bedömningar av behov, dels få till stånd en bredare medverkan i arbetet med hälsofrämjande insatser.

2.2 Riktat uppdrag för 2022

Fullmäktigeberedningarna har genom Regionplanen för 2022 fått följande uppdrag:

Uppdrag

Genom invånardialog och i samverkan med andra samhällsaktörer undersöka hur pandemin har påverkat invånarna.

2.3 Metod – hur gick beredningen till väga?

Äntligen dialoger genom faktiska möten

Efter två år där pandemin har påverkat beredningens möjligheter att föra medborgardialog genom fysiska möten, lättades under 2022 restriktionerna och det var möjligt för ledamöterna att träffa invånare på ett annat sätt. Det gav möjlighet att ställa följdfrågor och tillsammans problematisera frågeställningar kring pandemins påverkan.

Bakgrundsfakta innan dialogerna

Beredningen inledde arbetet med uppdraget med att öka ledamöternas kunskap i ämnet och skapa en gemensam utgångspunkt. De tre beredningarna anordnade tillsammans en digital konferens, så kallad kunskapsdag, för ledamöterna i november 2021. Under dagen adresserades pandemins påverkan på folkhälsan i såväl ett brett nationellt perspektiv som ett regionalt och lokalt. Beredningarna försökte också nå perspektiv från barn och unga och andra grupper som påverkats speciellt mycket.

Respektive beredning har inhämtat kunskap separat. För beredningen i Södra Lappland har det bland annat inneburit deltagande i konferenser, möte med ungdomshälsan i regionen samt seminarium med bäring mot uppdraget om pandemins effekter.

Beredningens presidium har deltagit i det nätverk som SKR organiserat kring medborgardialog som verktyg för demokratiutveckling.

Sammanställningen av dialogerna ger utrymme att redovisa olika synpunkter som invånare i Södra Lappland har uttryckt och funderat kring.

Dialoger

Ledamöterna planerade i mindre grupper in dialoger som skulle genomföras på olika platser i Södra Lappland. En diskussion fördes kring målgrupper baserat på kunskapsinhämtning (se bilaga 1) och beredningen landade i att försöka nå så många grupper som möjligt och i olika forum. Dialoger riktades för att nå exempelvis skolungdomar, pensionärer, barnfamiljer och organisationer som representerar vissa grupper.

Totalt genomfördes 17 fysiska dialogmöten. I dialogerna deltog såväl privatpersoner som representanter för kommun och föreningsliv. En förteckning av dialogerna finns i bilaga 2. Till grund för samtalen låg frågor kring de kvalitativa frågor som ställdes i enkäten som beskrivs nedan. Frågorna användes som ett riktmärke för samtalen och för att i någon mån öka jämförbarheten och kunna utforska bakgrund till vissa svar.

Erfarenheterna från de dialoger som hölls var likt tidigare år mycket positiv. Det gav möjlighet till fördjupning, följdfrågor och ökad förståelse vad som låg bakom svaren. Många delade generöst med sig av erfarenheter, reflektioner och idéer.

Enkät med öppna svar

Som ett komplement till dialogerna beslutade alla tre beredningar att också gå ut med en digital enkät för att samla in invånarnas synpunkter. Enkäten utformades gemensamt och innehöll fyra frågor med fritextsvar (se bilaga 3) som handlade om hur pandemi har påverkat och vad regionen hade kunnat göra annorlunda. Syftet med fritextsvaren var att ge invånarna stor frihet att uttrycka åsikter och berätta om sina upplevelser med egna ord. Enkäten inleddes med ett antal bakgrundsfrågor som exempelvis kommundeltagande, utbildningsnivå, ålder och kön. Inga nedbrytningar av resultat har dock gjorts enligt dessa parametrar då de främst fanns med för att få en bild av vilka som svarat.

En plansch med information om den digitala enkäten och en QR-kod med länk till enkäten sattes upp fysiskt på strategiska platser i centralorter i kommunerna i södra Lapplands. Papperskopior av enkäten delades också ut av ledamöterna för att anpassa till dem som föredrog icke-digitaliserade metoder. Annonsering gjordes på beredningens Facebooksida samt via ledamöternas egna Facebooksidor och lokalsamhällets öppna sidor. Riktad annonsering på sociala medier genomfördes också till unga tillsammans med de andra beredningarna.

Enkäten var öppen för svar mellan den 1 februari och den 1 juni 2022. Totalt 421 personer svarade och 355 slutförde enkäten. Antal svaranden uppdelat på kommun skilde sig från cirka 17 svar i Dorotea till cirka 120 svar i Storuman. Könsfördelningen på de som svarat var 74 procent kvinnor och 26 procent män. Som diagrammet visar var det flest i gruppen 51–65 år som svarade, tätt följd av de över 65 år.

Åldersfördelning enkätsvar

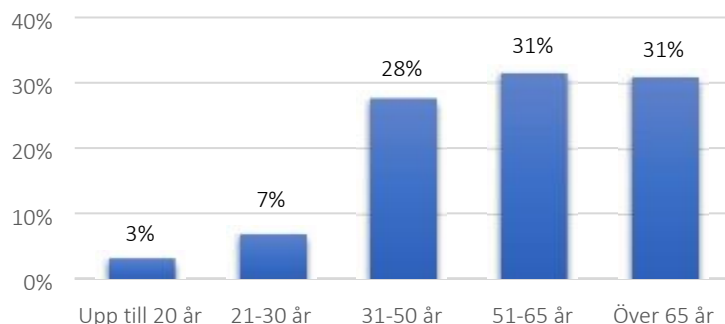

Diagram 1. Åldersfördelning av de som svarade på enkäten

3. Redovisning av uppdraget

I det här avsnittet beskrivs det resultat som har framkommit i dialoger och i enkätsvar avseende hur pandemin har påverkat invånarna. Det är ett kvalitativt material som grupperats och sammanfattats med utgångspunkt i de frågeställningar som beredningen arbetat med.

Frågorna beredningen utgick ifrån

- Vad har varit positivt med pandemin för dig?
- Vad har varit mindre bra med pandemin för dig?
- Vad hade regionen kunnat göra annorlunda under pandemin?

Citaten som redovisas i marginalerna är anonyma och kommer från enkätsvaren. De har inte korrigerats utifrån meningsbyggnad eller eventuella stavfel.

3.1 Pandemins påverkan på invånarna

Uppdraget var att undersöka hur pandemin hade påverkat invånarna och detta var en aktuell fråga under pågående pandemi och fortsätter att vara hela 2022 och sannolikt flera år framåt i tiden.

Nuläget – Pandemins påverkan

Pandemin har fram till dags dato utretts och analyserats av flera myndigheter, och aktörer på olika nivåer i samhället. Det har och är också föremål för forskning och resultaten duggar tätt även om de under 2022 överskuggades av andra större händelser i omvärlden. Regionen själv har också inlett en del utredningar som ännu inte är klara när denna rapport skrivs. Det är därför svårt att ge ett aktuellt nuläge men det som kan sägas är att enligt de analyser som presenterades för beredningarna hösten 2021 så fanns skäl att tro att vissa grupper hade påverkats mer av pandemin och dess effekter på samhället. Till stor del tillhörde dessa grupper som redan innan pandemin var utsatta på olika sätt; äldre, ensamma, nyanlända, barn som hade osäkra hemförhållanden eller svårt i skolan etc. Beredningen i södra Lappland är övertygad om att det finns regionala skillnader i

hur pandemin påverkat medborgarna och ser fram emot de tre olika beredningarnas analyser.

Pandemin påverkade absolut hela samhället och individerna i det i stor omfattning. Regionen som organisation påverkades genom stor belastning på primärvården, sjukfrånvaro bland personal, inställda vårdmöten och därefter en vårdskuld som ska "betalas tillbaka". Samtidigt visade organisationen också på handlingsförmåga och uthållighet i den speciella situationen och kunde bland annat säkerställa en effektiv vaccinering av invånarna och anpassad verksamhet till den ökade digitaliseringstakten. Näringslivet och samhällslivet, i det geografiska området som regionen utgör, påverkades självfallet också men samtidigt var också regionen plats för stora etableringar som medförde expansion - och till viss del lägre arbetslöshet jämfört med andra regioner. En av de bestående effekter som främst besöksnäringen upplever är att antalet besökande ökade under pandemin och att intresset för regionen var högt när resandet inrikes ökade.

Resultat – Hur ser invånarna på pandemins påverkan?

Regionen som organisation, och även utvecklingen i länet, påverkade i betydande grad av pandemin och även utveckling i länet men vad tycker invånarna i Södra Lappland när beredningen frågar 2022. Hur upplever de att de har påverkats av pandemin?

Pandemins generella påverkan

Mindre påverkan på människor i glesbygd

Pandemin innebar en stor förändring i det dagliga livet för många men dialogerna verkar också visa att personer på mindre orter påtalar att de inte påverkats i lika stor utsträckning. Skolungdomar uttryckte att de i stort sett kunnat leva som vanligt och att deras fritid och intressen inte påverkats i så hög grad. Flera invånare beskriver i dialogerna ett samhälle som har känts tryggt trots uppenbara osäkerheter och att kommunikation och information från region och kommuner har varit bra.

"Att bo i Täna fjällen, gles befolkat och möjlighet att leva ganska normalt"

Levt som vanligt

När invånare i södra Lappland i enkäten tillfrågades om inom vilka områden de påverkats av pandemin var flera av åsikten att "de har levt i princip som vanligt". Invånarna i Södra Lappland tar totalt upp färre påverkansområden än man gör i övriga delar av regionen. De påverkansområden som flest framhåller är dock desamma oavsett geografi; familj/relationer, vänner, och resande. Områden där invånare i Södra Lappland verkar ha berörts mindre än resten av regionen är kultur och idrott/fysiska aktiviteter, vilket kanske kan förklaras av befintligt grundutbud och vilket typ av idrottsaktiviteter som dominerar.

"...konsekvensen för mig har varit att jag nästan blivit lite folkskygg. Man drar sig för att hälsa på och träffa andra..."

Sju ensamma kvällar

Social isolering, att inte få träffa familj, släkt och vänner, är utan jämförelse de negativa delar med pandemin som mest frekvent lyfts fram i dialoger och i enkäten. Många beskriver påfrestningen av att vara isolerad under lång tid eller generellt att

sociala sammanhang fått stå tillbaka och att de inte kunnat träffa människor som vanligt och delta i aktiviteter. Att inte få eller kunna träffa familj och släktingar har varit jobbigt för många och specifikt framhålls av flera besvikelsen att inte kunna träffa barn och barnbarn. Flera beskriver att de har tappat kontakten med vänner och bekanta. Isoleringen problematiseras i dialogerna som något som bidragit till mer utanförskap och sämre mående. När aktiviteter uteblir inom kultur och idrott blir det tufft för många och speciellt de som redan hade det svårt, vilket innebär att klyftorna har ökat. Detsamma gäller för de som under pandemin inte hade tillgång till eller kunskap kring digitala verktyg. För dem skapades en annan typ av utanförskap när resten av samhället förlitade sig alltmer på digitala tjänster.

”Att så många äldre blivit så ensamma”

Smittspridning skapar oro och rädsla

Särskilt vid inledningen av pandemin men även fortsatt under de olika smittvågorna är det många som beskriver oro för sjukdom. Det handlar om oro och rädsla för sin egen hälsa vilket i sin tur påverkat grad av isolering och andra aktiviteter. Men det handlar också till stor del om rädsla för att bli sjuk och smitta andra eller specifikt äldre släktingar. Flera personer som arbetar med sårbara grupper beskriver rädslan att ta med sig smitta till jobbet och att det är något som alltid finns med i tankarna.

” Ångesten över risken att bli sjuk och att eventuellt smitta sårbara personer i min närhet”

Det är tråkigt

Pausade aktiviteter och pandemi generellt är ”tråkigt”. Många uttrycker i sina svar viss uppgivenhet och att de tappat framtidstron. En annan del av just pausade aktiviteter är farhågan för att föreningar inte ska återuppta dem igen och att exempelvis föräldraengagemanget inom idrott ska avta eller ”tappa fart”. Något som kan få konsekvenser långt framöver.

”Nästan inget att göra som ger positiv energi”

Stängda gränser

Bland invånarna i Södra Lappland märks också betydelsen av gränsområden i svaren från enkäten. Några beskriver svårigheter kopplade till stängda gränser till Norge när delar av familjen bor där eller att arbetet finns där. Stängda gränser var även ett hinder för arbetspendling, för företag som har sina kunder i Norge och för turismen.

Mycket jobb, många dagar ensam

Ett antal beskriver pandemins påverkan i termer av ökad arbetsbelastning på jobbet på grund av nya hygienrutiner, ökad sjukfrånvaro och därtill mycket oro, rädsla och osäkerhet. Någon uttrycker att hen, till skillnad från många andra, inte har kunnat jobba hemma och få del av de eventuella logistiska vinster som då kan göras. Hen har i stället ”fått slita ihjäl” sig med den ökade belastningen på jobbet och känslan är att det inte har fått tillräcklig uppmärksamhet. Samtidigt beskriver de som kunnat jobba hemma utmaningar med att hålla rimliga arbetstider och inte gå in i ”mötesmaraton” som inte tar slut förrän dagen avslutas.

” Jobba med sjuka, lite personal...inte räckt till...inte kunnat jobba på distans”

Mycket var negativt med pandemin

När personer i dialoger och enkäter ombeds beskriva det som var mindre bra med pandemin så står det klart att det var många som påverkades negativt. Flera av de områden som nämns ovan är de faktorer som framhålls mest. Isolering och det

” Det är tråkigt att inte ha kunnat fira jul med mormor och morfar”

saknade umgänget med mor- och farföräldrar, äldre släktingar och, från den andra sidan, barnbarn är mest tydligt. Annat som tas upp frekvent är att alla **sociala sammanhang och kontakter med vänner har fått stå tillbaka** och att detta är ännu tuffare för de som redan hade det svårt. Resultatet blir mer ensamhet och isolering. Det är tråkigt och påverkar framtidstron. Ett **digitalt utanförskap** beskrivs också av några där de som saknar dator eller smartphone blivit än mer utanför när många tjänster och bokningar skulle göras via denna teknik.

Inläringen både si och så

Skolgång och **inläring har för vissa påverkats negativt** vid hemundervisning och det skiljer sig i hur detta passar olika elever. Det blir också viktigt vilken tillgång till studiero och stöttning som barnen har haft hemmavid. Det har för vissa elever varit svårare att få hjälp vid hemundervisning och några som kunnat gå till skolan uttryckte att det var mycket skönt att kunna gå dit för att få hjälp. En del föräldrar framhöll att det varit svårare att vara delaktiga i skolan och förskolan när de inte kunnat hälsa på.

”Isolering och ensamhet gör mig dyster”

Grövre våld

I samtal med kvinnojourer framkom att det under pandemin varit **fler grövre fall av våld** i nära relation som påträffats, kanske för att det i isolerade miljöer dröjt längre innan de upptäckts eller anmälts. Miljöer med mer isolering och kanske arbetslöshet generellt kan bli mer hotfulla. Kvinnojourerna såg också att barn har utsatts för och upplevt grövre våld.

En paus i hetsen

Pandemin har varit påfrestande för många och svaren kring vad som varit positivt var betydligt färre än när det negativa radades upp. De festa svarade att ingenting varit positivt men det fanns ljusglimtar.

Den **digitala utvecklingen** och de möjligheter som detta skapade var en sådan. Många beskriver att det varit så skönt att slippa resa och ”flänga” så mycket och att i stället kunna vara hemma och ha möten. Det gäller alla grupper och exempelvis lyfte medlemmar i pensionärsorganisationer fram de digitala möjligheterna. Pandemin medförde både att tekniken utvecklades och att människor generellt blev bättre på att använda tekniken när de ”tvingades”. För människor i glesbygd har digital utveckling inneburit att det varit enklare att ta del av kompetensutveckling och att det varit mer tillgängligt att delta digitalt på seminarier, konferenser etc. när det kunde göras digitalt. Detta har varit viktigt ur ett demokratiperspektiv då möjligheterna till kompetensutveckling varit mer likvärdiga över regionen. Digitaliseringen är ett verktyg för demokratiutveckling som regionen bör uppmärksamma och ta med sig in i framtiden.

”Möjliggjort för hemarbete, då man bor i glesbygd är det bra att man kan få jobba med något intressant samtidigt som man bor där man önskar”

Pandemin blev en ”paus i hetsen” och flera beskriver att det var skönt att vi alla fick lugna ner oss, ha färre aktiviteter och **umgås mer med familjen**. Det senare tar flera barn och unga upp, att de uppskattat mer umgänge med den egna familjen. När det blev mer möjligheter att jobba hemma och även varit mer accepterat att ”bara vara” hemma, att inga andra alternativ funnits har det blivit

”Det har inte varit något socialt tvång, jag har inte behövt umgås med så mycket folk”

”Vi ser tydligare vad som är viktigt i livet”

mindre stressigt och lättare att få ihop det s.k. livspusslet. Några påpekar också att pandemin gjort att de mer kunnat värdera vad som är viktigt i livet. Betydelsen av att bara få och kunna träffas har ökat. Flera menade också att pandemin gjorde att empatin för varandra ökade, vilket märktes i hela samhället. Likaså gjorde det att förutsättningarna för alla vad gäller exempelvis aktiviteter och resor blev mer likartade så att det blev mer jämlikt.

Det var under pandemin stort fokus på smittspridning och symtom men det skapade samtidigt en mer sund inställning till infektioner och sjukdomar menade flera. Personer stannade till skillnad från tidigare hemma vid sjukdom och det var **större förståelse från arbetsgivare kring sjukdom och vab**. Det blev mer accepterat att vara hemma och vara sjuk.

Som en del i det begränsade resandet under pandemin har flera sett mer av sin **hembygd** vilket gjort att de uppskattar den mer och är mer intresserad av den.

Regionen har levererat

När invånare tillfrågas kring regionens roll i pandemin så är det den frågeställning som genererat minst synpunkter. Bilden som framkommer är en **stabil och fungerande sjukvård**, även i den mycket speciell situation som pandemin utgör. Många är nöjda och trygga med regionens agerande och tycker att vaccinationerna fungerat mycket bra även om det funnits inomregionala skillnader.

Precis som någon framhåller så förstärks de svagheter som fanns inom vården ytterligare under svåra omständigheter. Tillgänglighet men framförallt **brist på personal** är sådant som flera aktualiserar och vill att regionen ska utöka personalen men även ta bättre hand om de som ”jobbade och slet” under pandemin.

Vissa synpunkter kom också kring information och restriktioner som flera tyckte var otydliga. De menade att regionen som arbetsgivare skulle ha sett till att **rekommendationerna var enklare** både för allmänheten och för personalen.

Vissa tyckte också att vården skulle ha haft **bättre förberedelser** för att hantera ett större pandemiutbrott i termer av skyddsutrustning och material. Även när det gäller digitala möjligheter tyckte några att regionen hade kunnat vara mer förberedd eftersom behovet av digital vård och utökade digitala kontakter fanns redan innan pandemin.

”I vår region har dom gjort allt dom kan”

”Anställa mer personal så att stackarna som arbetade sluppit dräpa sig”

”Allting måste vara övertydligt för att folk ska fatta”

3.2 Övriga synpunkter från dialogerna

En mycket viktig del som beredningen fortsatt tar med sig både från enkätsvar och dialoger, egentligen under alla dessa fyra år, är responsen från invånarna när det gäller delaktighet. Många är tacksamma och tycker att det är värdefullt att de blir tillfrågade och har möjlighet att framföra sina synpunkter kring vård och utveckling.

De delgav många idéer och åsikter hur de vill forma samhället och vilka behov som behöver fyllas.

4. Beredningens analys

Slutsatserna som beredningen drar i rapportering av uppdraget består dels av generella observationer över tid och dels av lärdomar och analyser kring de enskilda uppdragen och baserat på det arbetssätt som användes 2022.

Att flera invånare uttrycker att de inte påverkats så mycket av pandemin illustrerar också i grunden **fungerande och trygga samhällen** som tål påfrestningar. Samhället finns där och det har fungerat bra att vara hemma vid behov. Likaså har offentliga åtgärder, som borttagande av karensdag, underlättat för nödvändig sjukfrånvaro och minskat påverkan på individ och familj.

Vi kan också skönja ur dialogsamtal och enkätsvar att människor i Södra Lappland verkar ha klarat sig relativt bra. Människor är lösningsfokuserade och **vana vid att klara sig själva**. Gleshet och ett visst mått av isolering finns redan och man hjälps åt för att motivera varandra och möta nya omständigheter. I Södra Lappland finns också färre stora arbetsplatser vilket kan ha gjort påverkan på arbetsförhållanden mindre.

Förtroende och tillit är demokratins starka kort. Nu när vårt demokratiska samhälle står inför stora utmaningar, kan vi vända den anti-demokratiska utvecklingen med dessa kort. Vi ser medborgardialog som ett av de viktigaste verktygen för detta och kanske än mer viktigt i Södra Lappland. En som bor i Södra Lappland är rädd för att mista sitt BB, att ambulansen ska bli en akutbil, att akutplatserna ska stängas eller att tandläkaren ska försvinna. De som bor i Södra Lappland är så rädda om sin vård, den är tryggheten.

Vi har i tidigare rapporter lyft machokulturen som en hämmande faktor för människors levnadsvillkor och valmöjligheter. I denna rapport återkommer känslan av underordning i våra medborgardialoger.

Denna rapport från beredningen i Södra Lappland måste vi ta in i regionens arbete och därmed skapa tillit och förtroende för regionens ambitioner för framtiden.

Beredningen för folkhälsa och demokrati i Södra Lappland

Daniel Johansson (V), ordförande

Maria Kristoffersson (C), 1:e vice ordförande

Urban Lindström (S), 2:e vice ordförande

Anna Dahlén (V), ledamot
Jarl Folkesson (C), ledamot
Max Fredriksson (KD), ledamot
Charlotte Hultdin (S), ledamot
Karin Malmfjord (S), ledamot
Petrus Nyberg (MP), ledamot
Lars Ohlsson (S), ledamot
Carola Olofsson (L), ledamot
Ewa Stuge (M), ledamot
Ulf Vidman (M), ledamot
Mikael Österberg (S), ledamot

Bilaga 1 – Kunskapsunderlag

Nedan är en sammanfattning av den kunskapsinhämtning som gjordes under den så kallade kunskapsdagen om pandemins påverkan. Som noteras ovan är pandemins påverkan en fråga för fortsatt analys och de långsiktiga effekterna kvarstår att

utreda. Nedan är sådant som framkom under slutet av 2021 och början av 2022 och som beredningarna använde för att förbereda dialoger och ringa in målgrupper.

De områden som adresserades var pandemins konsekvenser på folkhälsan nationellt, regionalt och lokalt, hur ungdomar påverkats av pandemin, hur regionens förvaltningar påverkats av pandemin samt lägesbilder av social utsatthet i kommuner och därmed länet. Beredningarna har också fått en fördjupande föreläsning i medborgardialog, bland annat hur val av metod för dialoger kan påverka vilket resultat som beredningen får.

Pandemins påverkan på folkhälsan – det här såg vi hösten 2021

Folkhälsomyndigheten har följt både hur covid-19 pandemin har utvecklats i Sverige samt pandemins konsekvenser i landet gällande hälsans utveckling, folkhälsopolitikens målområden och upplevelser i utsatta grupper. I rapporten "Hur har folkhälsan påverkats av covid-19 pandemin?" som publicerades våren 2021 presenterar myndigheten en samlad bedömning som bygger på flera olika källor för kunskapsinhämtning.

I början av pandemin (mars – maj 2020) visar undersökningarna generellt i befolkningen något mindre stress och folk har uppgett ett något bättre allmäntillstånd. Ängslan, oro och ångest låg generellt på en ganska oförändrad nivå, förutom hos de äldre mellan 65-84 år, som hade en ökad psykisk påfrestning på grund av pandemin och oron att bli smittad (som varade ända fram till maj 2021, då vaccinet kom).

Under hösten 2020 sågs en tendens till något sämre hälsa jämfört med våren 2020. Andelen med gott allmänt hälsotillstånd sjönk och vissa lätta psykiska besvär ökade. Fler uppgav lättare stress- och sömnbesvär, olika fördelat inom olika åldersgrupper och kön. Lättare stress och psykiska besvär sågs hos unga kvinnor och många skolbarn, framför allt hos flickor. Sju av tio skolbarn var oroliga att de själva eller någon i dess närhet skulle bli sjuka av viruset. Äldre personer som är en riskgrupp för virusinfektionen uppgav också, som tidigare nämnts, oftare psykisk påfrestning/ psykiska besvär. Det finns tendenser att en ökad oro, ångest och nedstämdhet sågs bland personer som lever under utsatta förhållanden, exempelvis personer med migranterfarenhet, hbtqi-personer och barn i familjer med psykisk ohälsa, beroende eller våld. Det fanns dock ingen skillnad eller ett något minskat behov gentemot före pandemin när det gällde antal som vårdats på sjukhus för psykiska tillstånd/sjukdomar. Förekomsten av suicid var oförändrad under 2020 i Sverige, i världen var den oförändrad eller en något minskad förekomst av suicid.

Det kan dock vara för tidigt att generellt bedöma påverkningarna på den psykiska hälsan, då det psykiska måendet kan påverkas även efter en genomgången kris, som exempelvis efter en pandemi.

Statistiken visar på färre personer som vårdats för fysiska besvär som hjärtinfarkt och stroke, även färre som vårdats för alkoholförgiftningar och våldsrelaterade skador bland unga.

Pandemin har medfört vissa förändringar av levnadsvanor. Vistelse ute i grönområden har ökat, bullret och luftföroreningarna har minskat. Alkoholkonsumtionen har också gått ned bland unga personer. Minskad fysisk aktivitet sågs och ett ökat långvarigt sittande kan ses framför allt hos de yngre.

När det gäller sysselsättning och arbetslöshet är det framför allt vissa grupper inom serviceyrken, exempelvis inom hotell, restaurang och transport som blivit drabbade och många inom området har blivit arbetslösa. Det har oftare drabbat personer med kortare utbildning och fler utrikesfödda personer.

Vissa grupper i samhället har sannolikt generellt påverkats mer än andra. Sociala verksamheter har varit nedstängda och besöksrestriktioner på grund av smittorisk har medfört isolering och känsla av ensamhet. Vissa aktiviteter har i stället blivit digitala, och de som inte haft kunskap att använda digitala verktyg har upplevt ett digitalt utanförskap. Distansundervisning i skolorna kan ha gjort det svårt att identifiera barn med särskilda behov. Alla har vistats mer ensamma och inom sin egen familj. Det finns en farhåga att våld i nära relationer har ökat, men det är svårt att uttala sig om då det är svårt att undersöka.

Inställda insatser i större utsträckning har påverkat socialt, ekonomiskt eller hälsomässigt utsatta grupper

Folkhälsomyndigheten har undersökt vilken påverkan pandemin har haft på det förebyggande folkhälsoarbetet. Enkätfrågor har ställts till många som jobbar med folkhälsoarbete exempelvis SKRs nätverk för folkhälsochefer, folkhälsostrateger, folkhälsopiloterna vid länsstyrelserna i Västerbotten och Stockholm, med flera.

Ett stort antal folkhälsorelevanta insatser till breda målgrupper från en mängd lokala och regionala aktörer ställdes in eller pausades initialt under pandemin. Så småningom ersattes många insatser genom nya, anpassade lösningar på ett smittsäkert sätt, exempelvis digitalt eller via aktiviteter utomhus. Redan befintliga samverkansytor gjorde insatserna lättare att ställa om.

Även här visar det sig att inställda insatser i större utsträckning har påverkat socialt, ekonomiskt eller hälsomässigt utsatta grupper. Exempel på grupper är personer med migrationserfarenhet, funktionsnedsättning, hemlöshet, boendeproblematik, våldsamma relationer, barn i familjer med ohälsa/våld samt Hbtqi-personer. Upplevelser som nämns är isolering, nedstängda sociala verksamheter, svårare få kontakt med kommun, myndigheter, digitalt utanförskap, svårigheter med distansundervisning, exkludering samt ökad arbetslöshet och fattigdom. Eftersom många folkhälsorelevanta insatser har en utjämnande effekt på hälsa kan detta vara av stor betydelse för grupper som är socialt, ekonomiskt eller hälsomässigt utsatta. Därför är det viktigt att man i varje region och kommun analyserar hur folkhälsorelevanta insatser har påverkats och vilken effekt det kan ha

haft för olika grupper, för rätt insatser sätts in för att minska risken för ökad ojämlikhet i hälsa.

Barn och ungas röster om pandemin

Uppsala universitet har undersökt och ställt frågor om corona till barn och ungdomar i åldrarna 4-18 år. På frågan om det finns något med corona som de känner oro för, svarar åtta av tio barn ja. Störst var oron för sjukdom och död och oron för att mor- eller farföräldrarna ska drabbas var större än oron för egen del. De beskrev också en existentiell oro, dvs en oro för framtiden och en okontrollerad smitta i samhället. Ungdomarna beskrev samma sak gällande oro, men beskrev också en oro för samhället, att det skulle bli för stor belastning på sjukvården och en oro för världsekonomin och dess påverkan på livet.

På andra frågan- vad det bästa med corona är för dig- skrev 27 % av barnen och 41% av ungdomarna att det socialt fungerar bättre. Det är lugnare, lägre krav och lättare att få vara hemma från förskola/skola, mer umgänge med familjen och att de tillbringt mer tid utomhus. Vidare nämnde ca 25 % i bägge grupperna en förbättring av klimatet, mindre resande med mindre utsläpp vilket är bra för klimatet. Cirka 25 % procent i bägge grupperna svarar att de inte vet.

Fråga tre, om vad som är det sämsta med corona, svarar barn till drygt 40% att det är sjukdom och död, sedan påverkan på vardagen, exempelvis inte få resa och inställda fritidsaktiviteter, och cirka 20 % av barnen svarar minskade sociala kontakter med släkt och kompisar. Ungdomarna svarar lite annorlunda, knappt hälften (48 %) upplever att påverkningarna på vardagen är sämst med att skolan är stängd, fritidsaktiviteter inställda och med social distansering och ensamhet/isolering. Var femte ungdom (20%) svarar sjukdom och död och oron för sjukdom och död av närstående. Drygt 20 % svarar att det sämsta är att de inte får umgås med äldre släktingar eller kompisar. Några få procent uppger oron i samhället samt oro för hela virusets existens.

För att må så bra som möjligt under pandemin uppger ungdomarna att de spelar spel, tittar på film, håller kontakt via sociala medier, aktiverar sig själva utomhus genom ex idrott samt pratar med sin familj.

Pandemins påverkan på våra förvaltningar

Hälso- och sjukvården har de senaste två åren präglats av den pågående pandemin. Det har inneburit stora ansträngningar för vården med hantering av Covid-19-relaterade vårdtillfällen och omfattande omställningsarbete med prioriteringar för att upprätthålla vården i sin helhet. Verksamheten har haft fokus på att minska smittspridning, vårda patienter samtidigt som ett stort och omfattande vaccinationsarbete genomförts. Vaccinationerna har omfattat Covid19 dos 1–3 och även säsongsinfluensan.

Centrala vaccinationsmottagningar i Umeå och Skellefteå har varit uppskattade förutsättningar för att Västerbotten lyckats uppnå mycket god vaccinationstäckning.

Projekt och utvecklingsarbeten har fått stå tillbaka eller pausats. Medarbetare har fått ställa om till omflyttningar och distansarbete. Under denna period har också arbetet med den uppskjutna vården planerats och efterhand påbörjats med ett flertal insatser för att få en ökad tillgänglighet.

Under de sista veckorna 2021 ökade åter smittalen och nådde under de första månaderna 2022 till rekordnivåer. (Belastningen på sjukvården har dock inte motsvarat det höga antalet smittade.) Under hösten då restriktionerna tillfälligt lättade syntes också ett kraftigt ökande antal av andra infektioner, såsom säsongsinfluensa, RS-virus och calicivirus.

Under 2020 minskade vårdtillfällena, operationer, läkarbesök, sjukvårdande behandlingar liksom tandvårdsbesök som en följd av pandemin vid jämförelse med 2019. Under 2021 har produktionen för sjukhusvården endast marginellt förändrats jämfört med 2020. Patienter med större medicinskt behov har prioriterats framför dem med lägre medicinsk prioritering. Primärvården har genomfört vaccinationer vilket medfört markant ökning av sjukvårdande behandling både vid jämförelse med 2019 och 2020.

Social problematik och utsatthet under pandemin – ett nedslag i länet

Länsstyrelserna fick av regeringen i juni 2020 i uppdrag att samordna lägesbilder för kommunernas bedömningar av eventuell risk för social problematik och utsatthet med anledning av Covid-19-pandemin. Den samlade erfarenheten under hösten 2020 var att det fanns varierande problematik och i olika stor omfattning under pandemins gång. Skillnader fanns mellan län men kanske framför allt inom länen. Med det i beaktning kunde ändå slutsatsen dras att det, när det gällde psykisk ohälsa och isolering samt arbetslöshet och sysslöshet skett markanta försämringar sedan pandemins utbrott.

Flera kommuner beskrev att pandemin förstärkt befintlig utsatthet såsom dålig ekonomi, våldsutsatthet och missbruk. Fler individer riskerade därmed att hamna i utsatthet till följd av varsel/upsägning och isolering. Barn och ungas tillgång till skyddande faktorer som meningsfull fritid, positiva vuxenkontakter och skolgång minskade vilket riskerade ge negativa konsekvenser för redan utsatta barn på kort sikt och för alla barn på längre sikt. Kommuner rapporterade också om oro och utsatthet i andra grupper än de normalt såg. Demokrati, delaktighet och inkludering hade påverkats på flera sätt genom bland annat minskat antal möten, sämre representation och inställda möten.

Några nedslag i de områden som länen tog upp kring social utsatthet var:

- Tolv av 21 län rapporterade om normal nivå i ansökningar och anmälningar till socialtjänsten om våld i nära relationer, fyra län hade sett ökad våldsutsatthet och hedersrelaterat våld. I Västerbotten hade flera mellanstora kommuner en ökning av anmälningar om våld i nära relationer och våld inom familjen.
- Frånvaron i för- och grundskola gick upp och ned och elever som haft hög frånvaro tidigare upplevdes ha ännu högre frånvaro under pandemin.

I Västerbotten fanns inom några kommuner ökat antal orosanmälningar från skolan för barn med föräldrar som har bristande föräldraförmåga pga frånvaro vid distansstudier samt att de sett en ökning av behov inom familjerätten.

- En del kommuner såg problematik kring ökad användning av framför allt alkohol och att de som redan levde i missbruk mådde sämre. Den uppsökande verksamheten tvingades hitta nya metoder och det förebyggande arbetet försvårades. I Västerbotten uttrycktes generellt oro för redan utsatta barn samt personer med psykisk ohälsa och missbruk.
- Den psykiska ohälsan upplevdes har ökat nationellt men inte så kraftigt som befarats. En försämring av den psykiska hälsan och ökad isolering började märkas hos brukare inom funktionshinderomsorgen i Västerbotten och fler äldre kände sig frustrerade och isolerade.
- Arbetslösheten och sysslolösheten ökade och arbeten försvann i branscher som tidigare tagit emot stora grupper av unga, nyanlända och långtidsarbetslösa. Nyanlända var mer utsatta och kom längre från arbetsmarknaden. Hälften av kommunerna i Västerbottens län uppgav att det fanns ett ökat behov av försörjningsstöd bland nyanlända. Ungdomsarbetslösheten i länet ökade med 89,7 procent perioden mars-augusti 2020 jämfört med samma period 2019.

Det fanns också positiva effekter av pandemin som kunde identifieras under 2020. Samverkan och medvetenheten ökade bland olika aktörer som myndigheter, skola, näringsliv m.fl. och fler samverkansmöten ordnades över organisatoriska gränser. Samarbeta byggdes upp mellan civilsamhälle och arbetsmarknadsenheter för att kombinera arbetsträning med att hjälpa personer i riskgrupp. Den digitala kompetensen ökade och digitala hjälpmedel användes i större omfattning. Fler besökare ville delta i digitala språkcaféer för att träna sin svenska och ett ökat intresse för digitalisering fanns hos seniorer, vilket ledde till större känsla av delaktighet. Det var också generellt ett ökat engagemang för att stötta äldre och nya tankar och idéer kring insatser för ungdomar och att erbjuda sommaraktiviteter framkom.

Några slutsatser som gjordes för Västerbottens räkning var just att gruppen utsatta blev mer utsatta och att äldre och nyanlända var speciellt påverkade. Den generella begränsningen i myndighetskontakter ledde till ökad tid för åtgärd, oavsett problem. Digitala möten passar heller inte alla grupper av människor, än mindre alla individer vilket ökade det digitala utanförskapet.

Bilaga 2 – Förteckning av genomförda dialoger

Typ av verksamhet/ privatperson	Kommun/ Plats	Datum (alla 2022)
Kvinnjouren Vilhelmina	Vilhelmina	18 jan
Socialtjänst	Dorotea	21 jan
Kvinnjouren Lycksele	Lycksele	25 jan
Malå IF	Malå	3 feb
Barnfamiljer	Malå	10 feb
SFI	Lycksele	10 feb
Pensionärer	Malå	17 feb
Pensionärer	Lycksele	februari
Allmänhet (utanför Konsum)	Tärnaby	16 mars
PRO och hjärt- och lungföreningen	Vilhelmina	mars
Allmänhet	Åsele	30 mars
Psykolog (RVB), skolkurator, familjerådgivare	Malå	31 mars
Funktionshinderorganisationer/företrädare	Sorsele tillsammans med Folkhälsorådet	5 april
Vändpunkten (inkl. invånare) & öppenvården Storuman	Storuman	11 april
Luspens Ryttaförening (LURF)	Storuman	11 april
Högstadieskola	Sorsele	10 maj
Sorsele Ungdoms- och idrottsförening (UIF)	Sorsele	10 maj
LIF Kansli	Lycksele	30 maj

Bilaga 3 – Enkäten

Hur har pandemin påverkat dig?

Beredningarna för folkhälsa och demokrati i Region Västerbotten står som avsändare för detta fråge-formulär. Åsikterna från er som svarar kommer att sammanställas och ingå i beredningarnas rapport, som sedan hanteras av politikerna i regionfullmäktige i november 2022 som beslutar om åtgärder.

I slutet av frågeformuläret finns möjlighet att lämna kontaktuppgifter om du vill bli kontaktad direkt av en politiker. I övrigt är du självklart helt anonym och din e-post adress kan inte kopplas ihop med dina svar.

Om du är yngre än 15 år, ber vi dig fylla i detta tillsammans med din vårdnadshavare.

Det tar ca 15 minuter att svara på frågorna. Vi vill ha dina svar senast den 1 juni.

Vilket juridiskt kön* har du?

* Juridiskt kön är det som står registrerat i folkbokföringen. I Sverige finns i dagsläget två juridiska kön. Det utesluter dock inte att personer identifierar sig på annat sätt. Frågan ställs på grund av krav på könsuppdelad statistik.

Man

Kvinna

Hur gammal är du?

Upp till 20 år

21-30 år

31-50 år

51-65 år

över 65 år

Har du utomnordisk bakgrund?

(Du eller någon av dina föräldrar är födda i ett utomnordiskt land).

Ja

Nej

Vilken är din högsta avslutade utbildning?

Grundskola eller motsvarande

Gymnasieexamen eller motsvarande

Högskola/universitet eller motsvarande

Annan utbildning

Sysselsättning under pandemin?

Arbetar
Arbetslös
Sjukskriven
Studerar
Pensionär
Föräldraledig
Annat

Har du haft möjlighet att jobba/studera på distans under pandemin?

Ja
Nej

Vad har varit positivt med pandemin för dig?

Vad har varit mindre bra med pandemin för dig?

Har pandemin påverkat dig inom något eller några av följande områden?

Arbetsliv
Skola
Idrott/fysiska aktiviteter
Vänner
Vård
Kultur
Näringsliv/företagande
Resande
Demokrati/delaktighet
Familj/relationer
Annat

Om du kryssat i något eller några av ovan, beskriv hur du har påverkats

Vad hade regionen kunnat göra annorlunda under pandemin?

Exempel på regionens ansvarsområden är: hälso- och sjukvård, folkhälsa och social välfärd, kollektivtrafik mellan kommuner, regional utveckling och kultur.

Denna undersökning kommer att sammanställas och lämnas till beredningen.

Lämna din e-postadress här om du vill få beredningens rapport skickad till dig när den är klar.

Vill du föra dialog med de förtroendevalda?

Lämna ditt telefonnummer samt vilken tid på dygnet du önskar bli kontaktad.

Du har nu svarat på frågorna utifrån vårt huvuduppdrag men vi skulle även vilja jämföra om det finns någon skillnad mellan tätort och landsbygd. Därför har vi en extra fråga till dig:

Bor du i kommunens centralort?

Ja

Nej

Tack för dina svar!